

них, але й до благополучних розвинутих національних еколого-економічних систем, які внаслідок об'єктивних процесів засвідчили необхідність перманентного удосконалення правил економічної гри та особливо екологічної політики. Водночас більшість наукових досліджень еколого-економічних систем суспільства мають емпіричний характер. Натомість вбачається нерозробленість методології дослідження чинників і парадигми еколого-економічного прогресу, становлення еколого-економічних систем суспільства, їх типологізації та з'ясування пріоритетних парадигм еволюції сучасної теорії еколого-економічних систем. Лише вирішення цих методологічних проблем стане надійним дороговказом практичного творення ефективної і самодостатньої еколого-економічної системи України. Саме такі теоретичні підходи об'єднують наукові праці, вміщені у даному збірнику.

*Доц. Я.В. Кульчицький, к.е.н. – декан економічного факультету
Українського державного лісотехнічного університету*

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО КОМПЛЕКСУ

УДК 330 + 577.4

Доц. Я.В. Кульчицький, к.е.н. – УкрДЛТУ

ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Посилення антропогенного впливу на природу, зростання технологічних можливостей людства визначає необхідність свідомого конституювання категорії соціально-екологічних суспільних відносин. Це дозволить відобразити в теорії реальне існування такого виду суспільних відносин і надалі свідомо впливати на їх формування і розвиток.

Doc. Ya. Kul'chyts'kyi – USUFWT

Evolution of social ecological relations in the context of social relations system transformation

Enhancing of anthropogenic influence on nature and increase of human technological opportunities define the necessity of conscious constitution of the category of social ecological relations. It will allow to reflect in theory the real existence of social relations of such a kind and to influence consciously their formation and development.

Взаємовідносини людини з довкіллям опосередковані соціумом. Соціально-екологічні відносини, під якими більшість дослідників цієї проблеми розуміють відносини, які склалися між суб'єктами суспільного життя у процесі усвідомленого перетворення природи, реально існують протягом всієї історії людської цивілізації. Перед людьми завжди поставала необхідність визначення засадничих принципів власної та суспільної взаємодії з оточуючим середовищем.

З урахуванням реалій сьогодення соціальні і природні аспекти життя людини як ніколи повинні розглядатися у нерозривній органічній єдності. Усуваючись від керівництва соціальними процесами, людська спільнота може зробити довкілля непридатним для власного існування. Адже екологічна криза, яку сьогодні переживає людство, проявляється і проявлятиметься не тільки в руйнації навколишнього природного середовища, але й у занепаді самої людини як біологічної істоти. Деформації, спричинені людським впливом на довкілля, мають своїм зворотнім наслідком спотворення самої людини. Неоздоровлення довкілля може викликати до життя руйнівні соціальні процеси, які навіть здатні перервати розвиток цивілізації [3, ст. 30].

Зростання техніко-технологічних можливостей людства і посилення його антропогенного впливу на природу ще активніше переконув в необхідності усвідомленої констатації існування категорії соціально-екологічних суспільних відносин. Це дозволить відобразити в теорії реальне існування цього виду суспільних відносин для того, щоб надалі свідомо впливати на їх формування і розвиток.

У проблемі взаємин між людиною і природою можна виділити два аспекти: матеріальний та духовний. На нашу думку, перший унаочнюється екологіч-

ною діяльністю, а другий – екологічною культурою, сформованою на засадах певної системи цінностей, які виявляються в антропо- чи екоцентристській свідомості.

Між духовним та матеріальним аспектами існує тісний зв'язок. Діяльність як основа функціонування суспільної системи неможлива без духовного забезпечення. Чим вищий рівень діяльності, тим сильніша потреба в її духовності [1, ст. 16]. Основу духовного забезпечення екологічної діяльності становить система цінностей, які засвоєні свідомістю суб'єктів цієї діяльності і у сукупності визначають характеристики відповідного типу екологічної культури.

Соціально-екологічні суспільні відносини формуються через взаємодію суб'єктів екологічної діяльності з приводу свідомого перетворення природного середовища. Для аналізу такого типу відносин необхідно насамперед виявити специфіку світоглядних цінностей, які зумовлюють характер цієї взаємодії.

В цьому розумінні соціально-екологічні суспільні відносини є своєрідною суспільною програмою з перетворення природи шляхом здійснення екологічної діяльності, спрямування якої визначається екологічною свідомістю.

Особливість екологічних відносин як регулятора природозмінюючої поведінки людей полягає в тому, що в них зосереджується весь досвід попередніх поколінь взаємодії людства з природою. Ще донедавна це був досвід протистояння і постійної боротьби. І тільки сьогодні, в результаті різкого зростання негативних наслідків антропогенного впливу на середовище свого існування, людство усвідомлює необхідність співпраці з природою з метою її якнайшвидшого відтворення. У цьому розумінні екологічні відносини виконують функцію соціального регулятора, поєднують людей, спрямовують і санкціонують їх природовідтворюючу активність.

Соціально-екологічні суспільні відносини як загальні зв'язки, що організують, або поєднують більшу частину населення щодо його екологічної діяльності, викликаються до життя усвідомленням гострої необхідності забезпечення раціонального природокористування.

Екологічні відносини, що з одного боку, є організуючими чинниками екологічної діяльності людей, спрямованої на задоволення їх потреб у засвоєнні природного світу, визначаються цими потребами і змінюються разом з ними. З іншого боку, суто споживачьке ставлення до довкілля в кінцевому підсумку призводять до знищення природних ресурсів і, таким чином, зменшує потенційні можливості природного світу щодо задоволення життєвих потреб людей.

Екологічні відносини прогресивні тоді, коли вони тісно пов'язані з екологічними потребами більшості населення, підвищенням рівня його екологічної безпеки. Тут необхідно зауважити, що під екологічними потребами необхідно розуміти справжні, глобальні потреби, які не обмежуються мінливими вимогами сьогодення, а пов'язані із збереженням природного світу у всьому розмаїтті його проявів. За такого розуміння екологічних потреб долається суперечність між необхідністю переорієнтації суспільної свідомості на екоцентристську систему цінностей і розуміння соціальних потреб як одного з чинників формування суспільних відносин.

Оскільки ми визначаємо суспільні відносини, котрі виникають внаслідок і в процесі усвідомленого перетворення суб'єктами суспільного життя навколиш-

нього природного світу, як соціально-екологічні, необхідним є з'ясування специфіки соціальних відносин порівняно з відносинами суто суспільними.

У вітчизняній літературі соціальні відносини найчастіше розглядаються як стосунки між групами людей, що посідають різне соціальне становище, беруть неоднакову участь в економічному, політичному чи духовному житті суспільства. За такого розуміння суб'єктами соціальних відносин є переважно різні спільноти людей (малі чи великі соціальні групи, нації, професійні об'єднання тощо), виокремлені за різними ознаками, залежно від мети та завдань дослідження. На нашу думку, таке дещо звужене розуміння соціальних відносин значною мірою ґрунтується на марксистській методології, за якою домінантою соціальних наук завжди була проблема рівності, інтерпретованої як рівність певних соціальних груп, виокремлених за ознакою їх ставлення до засобів виробництва. Аналіз розшарування суспільства за класовою ознакою, можливо, й був доречним наприкінці XIX – на початку XX ст., однак сьогодні проблема соціальної стратифікації і, відповідно, визначення на такій підставі структури суспільних відносин, істотно ускладнена, про що свідчить розмаїття думок з цього приводу багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Розгляд системи соціальних відносин за такого розуміння їх сутності передбачає аналіз соціальної структури суспільства. Адже, якщо ми визнаємо соціальні відносини як відносини між різними соціальними групами, класами, спільнотами чи окремими індивідами, то неминуче виникає запитання: про які верстви суспільства, власне, йде мова? Питання соціальної стратифікації сучасного суспільства і, зокрема, українського, могло б стати предметом окремого наукового дослідження, ми ж тільки зазначимо, що, на наш погляд, невизначеність соціальної структури сучасного українського суспільства певною мірою пояснюється його нестабільністю, перехідним етапом реформування основних засадничих принципів.

Традиційно вважається, що соціальні відносини необхідно розглядати щонайменше у трьох вимірах:

- як поняття, що співпадає за своїм змістом з категорією "суспільні відносини". Тобто до соціальних відносин включаються всі відносини, які притаманні соціальній формі руху матерії на відміну від відносин, які характерні для всіх інших форм її переміщення;
- як найважливіша ознака, аспект всієї системи суспільних відносин;
- як притаманний одній з основних сфер життєдіяльності суспільства (соціальній) специфічний вид суспільних відносин, що існують поряд з іншими – економічними, політичними, духовними відносинами [2, ст. 285].

Перші два запропоновані підходи не видаються нам переконливими, оскільки, ототожнення соціальних і суспільних відносин є безпідставним, а розуміння соціальних відносин як одного з аспектів суспільних відносин, без визначення його головних характеристик, теж тільки декларується, а не аргументовано доводиться. Звідси, найбільш переконливою є точка зору про рівноположне місце соціального поруч з суспільним, що дозволяє розглядати соціально-екологічні відносини як самостійне утворення в системі суспільних відносин.

Перспективним можна вважати і підхід, за яким визначення соціального дається через систему цінностей та орієнтирів, які визначають спрямованість діяльності. Стосовно соціально-екологічних суспільних відносин це означає, що са-

ме певна сукупність антропо- чи екоцентристських цінностей, засвоєних свідомістю, визначає характеристики екологічної діяльності, її спрямування і наслідки.

Аналізуючи позиції деяких вчених [4, 5] щодо розуміння ними феномену соціального, доходимо висновку, що під соціальним необхідно розуміти сукупність якостей і особливостей суспільних відносин, яка демонструється індивідами чи суспільними угрупованнями у процесі спільної діяльності (взаємодії) і яка проявляється у ставленні їх один до одного, до свого становища у суспільстві, до явищ і процесів суспільного і природного життя. Таким чином, під соціально-екологічними суспільними відносинами пропонується розуміти сукупність характеристик суспільних відносин, які виникають в процесі усвідомленого перетворення навколишнього світу завдяки реалізації на практиці певного типу екологічної свідомості.

Проблема конституювання соціально-екологічних суспільних відносин не повинна зводитись до декларацій необхідності її теоретичного виокремлення. Власне кажучи, будь-який вид суспільних відносин спричиняє реальний вплив на суспільний розвиток тільки за умови його інституціоналізації, тобто, по-перше, створення і забезпечення функціонування соціальних інститутів, які беруть на себе функції регулювання певною сферою суспільного життя, а, по-друге, – усвідомлене засвоєння широким суспільним загалом певної системи норм і настанов, що стосуються конкретної проблеми. Але, якщо сьогодні можна стверджувати про наявність деяких соціальних інститутів в системі існуючих видів суспільних відносин, то процес інституціоналізації соціально-екологічних відносин знаходиться на початковому етапі свого розвитку. Звичайно, питанням природоорієнтованості і охорони довкілля переймаються відповідні структури державного управління, однак спрямування їхньої діяльності, як правило, орієнтоване насамперед на отримання сьогоденного зиску, демонструючи всі ознаки переважання антропоцентристської системи цінностей.

Проблема ж переходу від теоретичного обґрунтування соціально-екологічних суспільних відносин до свідомої їх побудови полягає насамперед у необхідності впровадження у суспільну свідомість екоцентристської системи цінностей, формування на основі цих цінностей відповідно орієнтованої екологічної культури, яка визначатиме в кінцевому рахунку спрямування природоперетворюючої діяльності.

Не будучи прихильником революційних дій для гармонізації взаємовідносин у системі "людина-природа", тобто створення принципово нового типу суспільних відносин, автор вважає, що після конституювання соціально-екологічних відносин на теоретичному рівні, практичне впровадження нового типу відносин цілком можливе шляхом модернізації існуючої системи, впровадження у суспільну свідомість екоцентристських цінностей, формування у суспільстві відповідної екологічної культури, яка визначатиме спрямування природоперетворюючої діяльності.

Література

1. **Материальное** и духовное в социальном развитии/ А.А. Лысенко, А.И. Горак, Т.И. Ящук и др. – К.: Вища школа, 1986. – 208 с.
2. **Общественные** отношения (социально-философский анализ)/ В.И.Кущенко, И.В. Бойченко, Ю.Д.Прилюк и др. – К.: Наукова думка, 1991. – 288 с.

3. **Панфилов А.А., Сосунова И.А.** Государственная экологическая политика: узловые проблемы формирования// Социально-политический журнал. – 1997. – № 6. – С. 28-3.
4. **Попова И.М.** Человек и социальные отношения// Философская и социологическая мысль. – 1991. – № 7. – С. 38-45.
5. **Фролов С.С.** Основы социологии. – М.: Наука, 1996. – 337 с.

УДК 378.14 Доц. Л.І. Максимів¹, к.е.н.; ст. викл. Л.Д. Загвойська² – УкрДЛТУ

ПРАКТИЧНІ СТУДІЇ МАГІСТЕРСЬКОГО КУРСУ "ЕКОНОМІКА ДОВКІЛЛЯ І ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ"

Йдеться про досвід проведення навчальних практичних занять у рамках магістерського курсу, форми ознайомлення студентів з процесом вироблення прикладної політики довкілля.

Doc. L. Maksymiv, s.t. L. Zahvoyska – USUFWT

Practical studies in the framework of environment and natural resource economics master course

Experience of practical studies arranging in the framework of Environment and Natural Resource Economics Master Course is introduced. Decision-making process in the field of Applied Environmental Policy is considered.

Центр підготовки магістрів економіки довкілля і природних ресурсів ENARECO, створений у 1998 р. в УкрДЛТУ, готує економістів-екологів – фахівців, готових виробляти рішення, що відповідають вимогам сталого розвитку, тобто досягати задоволення економічних потреб без нанесення шкоди довкіллю, а отже й інтересам майбутніх поколінь. Участь викладачів європейських університетів – міст Фрайбурга (Німеччина), Гента (Бельгія) і Падуї (Італія) у розробці структури курсу та змісту навчальних дисциплін сприяла підвищенню рівня освіти, яку університет може запропонувати обдарованій молоді.

Високий теоретичний рівень підготовки магістрів економістів-екологів підкріплюється практичними студіями, у рамках яких запрошуються досвідчені вітчизняні та зарубіжні фахівці-практики різних галузей народного господарства. Особливе значення для формування у студентів відповідних умінь і навичок мають семінари навчального блоку "Екологічна політика".

Прикладом може служити проведений у рамках навчального курсу "Прикладна екологічна політика" семінар "Роль неурядових організацій у реалізації муніципальної екологічної політики та здійсненні регіонального менеджменту" за участю директора центру муніципального та регіонального розвитку п. Г. Дробенка (Львів), заступника директора центру п. Я. Брусак (Львів), директора асоціації муніципальної мережі ENERGIE CITES п. М. Станкевич (Краків), члена громадської спілки BSP ELECTRONIC п. С. Скрипчак (Бельська-Бяла) і начальника відділу стратегії та розвитку міста, експерта з питань якості продукції та систем управління навколишнім середовищем п. А. Вуцького (Щецін).

¹ – керівник центру підготовки магістрів економіки довкілля і природних ресурсів

² – адміністратор проекту Dissemination ENARECO